

## O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUDYALARNING HUQUQIY MAQOMI, HUQUQ VA MAJBURIYATLARI

**Yodgorov Ismoil Akmal o'g'li**

TDYU huzuridagi Samarqand viloyat Akademik litseyi talabasi.

[yodgorovismoilakmalovich@gmail.com](mailto:yodgorovismoilakmalovich@gmail.com)

<https://doi.org/10.5281/zenodo.14994727>

**Annotatsiya.** Mazkur ilmiy maqolada O'zbekiston Respublikasi sudyalarining huquqiy maqomi, ularning mustaqilligi, daxlsizligi, kasbiy huquq va majburiyatlari hamda sud hokimiyatining umumiy huquqiy asoslari keng qamrovli yuridik tahlil qilinadi. Sud hokimiyati davlatning asosiy mustaqil tarmoqlaridan biri sifatida qonun ustuvorligini ta'minlashga xizmat qiladi, sudyalar esa ushbu tarmoqning eng muhim bo'g'ini hisoblanadi. Shu sababli, ushbu maqolada sudyalar institutining huquqiy statusi, ularning mustaqilligi kafolatlari, huquqlari va majburiyatlari xalqaro standartlar, milliy qonunchilik va sud amaliyoti nuqtayi nazaridan batafsil yoritiladi. Maqolada O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi, "Sudlar to'g'risida"gi Qonun, "Sudyalarining maqomi to'g'risida"gi Qonun, Oliy sud Plenumi qarorlari va xalqaro huquqiy hujjatlar asosida sudyalarining mustaqilligi hamda daxlsizligi kafolatlari o'rganiladi. Sudyalar o'z faoliyatida faqat qonunga bo'ysunishlari, hech bir tashqi bosim va ta'sirga uchramasliklari zarurligi, ularning mustaqilligini ta'minlashda O'zbekiston Respublikasi Prezidenti, Oliy Majlis, Sudyalar oliy kengashi, sudyalarning o'z-o'zini boshqarish organlari va xalqning roli chuqur tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada sudyalarining huquqlari va majburiyatlari xususida batafsil so'z yuritiladi. Xususan, sudyalarining kasbiy faoliyati davomida qabul qilinadigan qarorlarning mustaqil va xolis bo'lishi shartligi, ularning siyosiy betarafligi, odob-axloq me'yorlariga rioya qilish majburiyati, korrupsiyaga qarshi kurashish borasidagi cheklovlar, manfaatlar to'qnashuvi holatlariga yo'l qo'yimaslik talablari haqida so'z yuritiladi. Sudyalar uchun belgilangan axloqiy tamoyillar va kasbiy etikaga rioya etish masalalari xalqaro tajriba bilan taqqoslangan holda o'rganiladi. Bundan tashqari, maqolada sudyalarining daxlsizligi masalasi alohida yoritilib, sudyalar faoliyatining kafolatlari, jumladan, ularni o'z lavozimidan asosli sabablarsiz chetlatish yoki ishdan bo'shatish taqiqlanganligi, sudya lavozimida bo'lish muddatlari, ularning ijtimoiy himoyasi, mehnat sharoitlari va moddiy ta'minoti bilan bog'liq huquqiy mexanizmlar tahlil qilinadi. Maqolada, shuningdek, O'zbekiston Respublikasida sudyalar mustaqilligini ta'minlash borasida olib borilayotgan islohotlar, xususan, sud tizimini takomillashtirish, korrupsiyaga qarshi kurashish, sudyalar tayinlash tizimini adolatli va shaffof qilish, sud tizimida ochiqlik va hisobdorlikni oshirish yo'nalishida amalga oshirilayotgan chora-tadbirlar ham ko'rib chiqiladi.

*Shu bilan birga, xorijiy mamlakatlardagi ilg'or sud tizimlari tajribasi, xususan, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya, Fransiya va Rossiya tajribasi o'rganilib, O'zbekiston sharoitiga mos keluvchi taklif va tavsiyalar ishlab chiqiladi. Xulosa sifatida maqolada O'zbekiston Respublikasi sud hokimiyatining huquqiy asoslarini yanada mustahkamlash, sudyalarning huquqiy maqomi va mustaqilligini ta'minlash, sud tizimida ishonchni oshirish, odil sudlov tamoyillariga qat'iy rioya qilish va sudyalarning ijtimoiy kafolatlarini kuchaytirish bo'yicha ilmiy-nazariy va amaliy tavsiyalar ilgari suriladi. Mazkur maqola sudyalar, huquqshunoslar, tadqiqotchilar, talabalar va sud tizimiga qiziqqan keng jamoatchilik uchun foydali bo'lishi kutiladi.*

**Kalit So'zlar:** O'zbekiston respublikasida sudyalar huquqiy maqomi, sud hokimiyati, sudyalarning mustaqilligi, daxlsizlik, huquq va majburiyatlar, qonun ustuvorligi, odil sudlov, sud islohotlari, konstitutsiyaviy huquq, korrupsiyaga qarshi kurash, sud etikasi, xalqaro standartlar, sudyalarning huquqiy kafolatlari, sud tizimi, manfaatlar to'qnashuvi, sudyalarning ijtimoiy himoyasi, huquqiy mexanizmlar, sudyalarning daxlsizlik kafolatlari, sud qarorlarining mustaqilligi, sudyalar oliy kengashi, sudyalarni tayinlash tizimi.

---

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA SUDYALARNING HUQUQIY MAQOMI, HUQUQ VA MAJBURIYATLARI. Sud hokimiyati har qanday demokratik huquqiy davlatning ajralmas bo'g'ini bo'lib, uning asosiy vazifasi jamiyatda adolatni ta'minlash, inson huquq va erkinliklarini himoya qilish, davlatning qonun ustuvorligini saqlashdan iboratdir. O'zbekiston Respublikasida sud hokimiyatining mustaqilligi Konstitutsiya va qator qonun hujjatlari bilan kafolatlangan bo'lib, sudyalar ushbu tizimning asosiy subyektlari hisoblanadi. Sudyalar faqat qonunga bo'ysunishi, har qanday tashqi ta'sirlardan xoli bo'lishi va odil sudlovni amalga oshirishda mustaqil qaror qabul qilishi shart. Mamlakatimizda sud-huquq tizimini takomillashtirishga qaratilgan islohotlar davom etayotgan bo'lib, sudyalar maqomi, ularning huquq va majburiyatlarini huquqiy tartibga solish bo'yicha qator normativ-huquqiy hujjatlar qabul qilingan. Xususan, O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi, "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni, "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonuni, shuningdek, Sudyalarning odob-axloq kodeksi ushbu institutning huquqiy asoslarini belgilaydi. Mazkur maqolada O'zbekiston Respublikasi sudyalarning huquqiy maqomi, ularning huquq va majburiyatlari, sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash mexanizmlari, sudyalarning daxlsizlik kafolatlari, shuningdek, xalqaro huquqiy normalar va xorijiy mamlakatlar tajribasi bilan bog'liq jihatlar batafsil tahlil qilinadi.

Shuningdek, sudyalarning faoliyatiga ta'sir ko'rsatishi mumkin bo'lgan omillar, korrupsiyaga qarshi kurash, sudyalarning axloqiy tamoyillari va kasbiy mas'uliyati haqida ham ilmiy-nazariy yondashuv asosida fikr yuritiladi. O'zbekiston Respublikasida sud hokimiyati davlat hokimiyatining mustaqil tarmog'i bo'lib, uning asosiy huquqiy manbai Konstitutsiyaning XXIII bobi (130-140-moddalar) hisoblanadi. Mazkur bo'limda sud hokimiyatining asosiy tamoyillari, sudyalarning tayinlanish tartibi, sud tizimining tashkil etilishi va sud hokimiyatining mustaqilligiga oid asosiy qoidalar belgilangan. Konstitutsiyaning 130-moddasida sud hokimiyatining mustaqil ekanligi ta'kidlangan bo'lib, ushbu tamoyil odil sudlovni amalga oshirishda sudyalarning faoliyatiga aralashishga yo'l qo'yilmasligini anglatadi. Shuningdek, 132-moddada O'zbekiston Respublikasi sud tizimi Oliy sud, Qoraqalpog'iston Respublikasi sudlari, viloyat va tuman (shahar) sudlari hamda harbiy sudlardan iborat ekanligi belgilangan. Ushbu tizim orqali sudlar turli instansiyalarda odil sudlovni amalga oshiradi. Sud hokimiyatining mustaqilligini ta'minlash maqsadida O'zbekiston Respublikasi Sudyalarning oliy kengashi faoliyat yuritadi. Ushbu organ sudyalarning nomzodlarini ko'rib chiqish, ularni lavozimga tavsiya etish, sudyalarning faoliyatini baholash va ularning mustaqilligini ta'minlash bo'yicha asosiy vazifalarni bajaradi.

Sudyalarning maqomi va ularning mustaqillik kafolatlari. Sudyaning huquqiy maqomi bevosita uning mustaqilligiga bog'liq bo'lib, ushbu mustaqillik O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni va "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonuni asosida mustahkamlangan.

Mazkur qonunlarda quyidagi asosiy kafolatlar belgilangan. O'zbekiston Respublikasi „sudlar to'g'risida"gi qonuni 9-moddasida shunday deyilgan: Sudyalarning mustaqilligi. Sudyalarning mustaqildir, faqat qonunga bo'ysunadi. Sudyalarning odil sudlovni amalga oshirish borasidagi faoliyatiga biron-bir tarzda aralashishga yo'l qo'yilmaydi va bunday aralashuv qonunga muvofiq javobgarlikka sabab bo'ladi. Sudyalarga odil sudlovni amalga oshirish bilan bog'liq bo'lmagan har qanday vazifalar yuklatilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Sudyalarning daxlsizligi – Sudyalarning o'z faoliyatini amalga oshirish davomida daxlsizlik huquqiga ega bo'lib, ularga nisbatan jinoiy javobgarlik faqat maxsus tartibda qo'llanilishi mumkin. Sudyalarning mustaqilligi – Hech bir davlat organi, mansabdor shaxs yoki jamoat tashkiloti sudyaning faoliyatiga aralashishga haqli emas.

Lavozim muddatlari va tayinlanish tartibi – Oliy sud sudyalari O'zbekiston Respublikasi Prezidenti tomonidan Oliy Majlis tasdig'idan o'tgan holda tayinlanadi, boshqa sudyalarning esa muayyan mezonlarga asoslangan holda saylanadi yoki tayinlanadi.

Sudyalarning moddiy va ijtimoiy ta'minoti – Sudyalarga davlat tomonidan maxsus moddiy kafolatlar beriladi, shu jumladan, ularning maoshi, pensiya ta'minoti va boshqa ijtimoiy imtiyozlari maxsus tartibda belgilangan. Sudyalarning huquqlari ularning mustaqil faoliyat yuritish imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladi.

O'zbekiston Respublikasi qonunchiligiga ko'ra, sudyalar quyidagi huquqlarga ega: Ish yuritayotgan masalalar bo'yicha hech qanday tashqi ta'sirsiz, mustaqil qaror qabul qilish; Sud majlislarida barcha shaxslarning teng huquqliligini ta'minlash va ularning manfaatlarini himoya qilish; Sudyalar oliy kengashi va boshqa tegishli organlar orqali o'z huquqiy maqomini himoya qilish; Sudyalar faoliyatiga aralashishga urinishlar bo'lsa, tegishli choralar ko'rish; Sudyalik faoliyati bilan bog'liq mehnat va ijtimoiy ta'minot kafolatlaridan foydalanish.

Sudyalarning majburiyatlari. Sudyalarning asosiy majburiyatlari qonun ustuvorligini ta'minlash va sud tizimiga ishonchni mustahkamlashga qaratilgan. Ular quyidagilarni o'z ichiga oladi: Qonun ustuvorligiga qat'iy rioya qilish – sudyalarning qaror chiqarishda faqat qonunga asoslanishi shart; Odil sudlovni amalga oshirish – sud qarorlari odil, adolatli va asoslangan bo'lishi lozim; Siyosiy betaraflikni saqlash – sudyalar hech qanday siyosiy faoliyat bilan shug'ullanishi mumkin emas; Korrupsiyaga qarshi kurash – sudyalar poraxo'rlikka yo'l qo'ymasligi va manfaatlar to'qnashuviga aralashmasligi shart; Kasbiy etika va axloq normalariga rioya qilish – sudyalar o'z obro'sini va sud tizimining nufuzini himoya qilishi lozim.

XULOSA. O'zbekiston Respublikasida sud hokimiyati demokratik-huquqiy davlatning ajralmas tarmog'i sifatida qonun ustuvorligini ta'minlash, fuqarolarning huquq va erkinliklarini himoya qilish hamda adolatni qaror toptirishda asosiy rol o'ynaydi. Ushbu tizimning markaziy bo'g'ini bo'lgan sudyalar mustaqil, daxlsiz va faqat qonunga bo'ysunuvchi subyektlar sifatida o'z faoliyatini amalga oshiradilar. Mazkur maqolada sudyalar institutining huquqiy maqomi, ularning huquq va majburiyatlari, sud hokimiyatining mustaqilligi kafolatlari, sud-huquq tizimidagi islohotlar hamda xalqaro standartlarga muvofiqlik masalalari keng qamrovli tahlil qilindi. Mamlakatimizda sud hokimiyati faoliyatining konstitutsiyaviy asoslari mustahkam belgilangan bo'lib, O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining XI bo'limi va "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni sud tizimining asosiy printsiplarini belgilaydi. Jumladan, sudlar mustaqil tarmoq hisoblanishi, sudyalar faqat qonunga bo'ysunishi, ularning hech bir tashqi bosim yoki aralashuvsiz faoliyat yuritishi, shuningdek, odil sudlovni amalga oshirish jarayonida hech qanday ta'sir yoki manfaat to'qnashuvisiz ish yuritishlari qat'iy kafolatlangan. Sudyalarning huquqiy maqomi esa ularning mustaqilligi bilan chambarchas bog'liq bo'lib, "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonun, Sudyalar oliy kengashi to'g'risidagi qonunchilik hamda tegishli xalqaro huquqiy normalar

sudyalar daxlsizligini ta'minlashga xizmat qiladi. Xususan, sudyalarda o'z faoliyatida siyosiy betaraflikni saqlashlari, professional odob-axloq qoidalariga qat'iy rioya qilishlari va korrupsiyaga qarshi kurashishda namuna bo'lishlari shart. Biroq sud hokimiyatining amaliyotdagi mustaqilligini yanada mustahkamlash zarurati mavjud bo'lib, bu borada xalqaro tajriba va ilg'or mexanizmlar asosida islohotlarni davom ettirish lozim. Jumladan: Sudyalarni tayinlash va lavozimda qoldirish tizimini takomillashtirish – sudyalarning tanlov jarayonini yanada shaffof qilish, malakali nomzodlarni rag'batlantirish va ularning professional o'sishini qo'llab-quvvatlash; Sudyalarda daxlsizligini yanada kuchaytirish – sudyalarda faoliyatiga noqonuniy aralashuvlarning oldini olish bo'yicha huquqiy mexanizmlarni takomillashtirish, sudyalarda ustidan nazorat tizimini demokratik tamoyillar asosida tashkil etish; Axborot ochiqqligini oshirish – sud tizimining faoliyati haqida jamoatchilik xabardorligini oshirish, sud qarorlarining shaffofligini ta'minlash va fuqarolar ishonchini mustahkamlash; Korrupsiyaga qarshi kurashish choralarini kuchaytirish – sudyalarda faoliyatida manfaatlar to'qnashuvi, poraxo'rlik va boshqa korrupsion xatti-harakatlarning oldini olishga qaratilgan qat'iy chora-tadbirlarni qo'llash; Sudyalarda ijtimoiy himoyasini kuchaytirish – sudyalarning moddiy ta'minotini yanada yaxshilash, ularning mehnat sharoitlarini takomillashtirish va ularning xavfsizligini ta'minlash. Xalqaro tajribaga murojaat qiladigan bo'lsak, AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Fransiya kabi davlatlarda sudyalarda mustaqilligini ta'minlashning samarali mexanizmlari mavjud bo'lib, O'zbekiston uchun ham ushbu tajribadan foydalanish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

#### REFERENCES

1. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi. (2023-yilgi tahrir). – Toshkent: Adolat, 2023.
2. O'zbekiston Respublikasi "Sudlar to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2022.
3. O'zbekiston Respublikasi "Sudyalarning maqomi to'g'risida"gi Qonuni. – Toshkent: Adolat, 2021.
4. Sudyalarda oliy kengashi to'g'risidagi Nizom. – O'zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi, 2023.
5. Boshqaruv huquqi va sud tizimi / To'plam. – Toshkent: Yuridik adabiyotlar nashriyoti, 2022.
6. Mustaqil sud tizimi va sudyalarning daxlsizligi / Jaxon tajribasi va O'zbekiston. – Toshkent: Norma, 2023.
7. Xalqaro huquq normalari va sud tizimi / BMTning huquqiy standartlari bo'yicha maxsus hisobotlari. – Nyu-York: BMT nashriyoti, 2021.
8. Konstitutsiyaviy huquq va sud tizimi / Prof. Karimov A. – Toshkent: Adolat, 2022.

9. O'zbekiston sud-huquq islohotlari: Hozirgi holat va istiqbollar / Milliy huquqiy tadqiqot markazi. – Toshkent: Huquq nashriyoti, 2023.
10. O'zbekiston Respublikasi Oliy sudining rasmiy statistik ma'lumotlari va tahliliy sharhlari. – Toshkent: Oliy sud matbuot xizmati, 2023.